

Ірина Загарницька
Київ

В статті окреслено передумови та результати сучасної популяризації феномену війни як рушія прогресу цивілізації; проаналізовано демографічні, соціальні, психологічні та культурні наслідки світових збройних конфліктів для дитинства; досліджено специфіку формування особистості у воєнних умовах; виявлено характерні риси тієї реальності, яку війна вибудовує для дитини і вітчизняного дитинства в цілому; розглянуто особливості державної політики України щодо дітей, які постраждали внаслідок збройного протистояння; визначено перелік першочергових завдань, вирішення яких сприятиме задоволенню обумовлених війною запитів вітчизняного дитинства.

Ключові слова: воєнне дитинство, війна, збройні конфлікти.

Спираючись на категорії глобальних просторів і світових цивілізацій, геополітика нової епохи виправдовує планетарні економічні ігри, спрямовані на захоплення нових територій і ресурсів. Головним засобом цих ігор, як і протягом історії людства, залишаються війни, що проголошуються стимулом суспільного розвитку та супроводжуються гучними гаслами про поступ у світле майбутнє.

Особливо популярною тема війни як двигуна прогресу стала нині, на тлі уповільненого зростання світової економіки. Підтвердженням цього є, наприклад, розміщена у червні 2014 р. в *The New York Times* стаття професора економіки університету імені Джорджа Мейсона Tyler Cowen «The Lack of Major Wars May Be Hurting Economic Growth», у якій обґрунтовано залежність розвитку суспільства споживання від людської агресивності, а також зроблено безапеляційний висновок – або економічна стагнація, або світова війна, яка, нехай і через величезні жертви, але забезпечить процвітання людства [2].

Запереченням цього твердження постає одна із доповідей ЮНІСЕФ про становище дітей у світі, яка ще понад десятиліття тому віднесла війни (поряд із голодом та СНІДом) до факторів, що стримують економічне зростання держав, а також позбавляють дитинства більше половини дітей на земній кулі. І судячи із щорічних звітів ЮНІСЕФ, остання загроза набуває дедалі більшого масштабу. Замислимося, якщо протягом другої половини ХХ ст. усі війни спільно забрали більше 2 млн дитячих життів, залишивши ще 6 млн дітей інвалідами, а 12 млн безхатченками [16], то лише початок третього тисячоліття вже приніс майже 12 тис. дитячих смертей у Сирії [13], 3,5 тис. – у Чечні [14] та мільйонні жертви чотирьох війн на африканському континенті, де сукупна кількість загиблих дітей перевищила 3 млн осіб (Virgil Hawkins). І ці шокуючі цифри стосуються лише народжених дітей. А хто обрахує, якій кількості малюків через війну так і не судилося побачити цей світ?

Однак жах війни полягає не лише в смерті дитини – вона загрожує її існуванню в цілому, позбавляючи їжі, води, здоров'я, сім'ї та майбутнього. Наприклад, тільки в Сирії, що нині визнана однією з найнебезпечніших країн для життя дітей, за 2013 р. кількість малюків, які потерпають через місцевий збройний конфлікт, подвоїлася і становить 5,5 млн осіб. За даними ЮНІСЕФ, 2 млн з них, намагаючись вижити, втекли до сусідніх держав, де кожна друга сирійська дитина змушена тяжко працювати, кожна п'ята дівчинка – вступити в ранній шлюб [12].

Тож не дивлячись на економічні аргументи на користь збройних протистоянь, у літописі будь-якого народу немає явища, страшнішого за війну. Недаремно вивченню її соціально-психологічних, демографічних, історико-культурних наслідків присвячено значну кількість досліджень у всьому світі. Однак серед цього наукового доробку практично відсутні праці, зорієнтовані на осмислення її наслідків для дітей, на долю яких, як правило, випадають найважчі випробування.

На жаль, потреба збільшення уваги до цієї проблематики набула особливого значення і в сучасній Україні, де розгортання військових дій за півроку зробило дітей заручниками збройного протистояння дорослих. І хоча офіційна статистика кількості

постраждалих серед найменших громадян нашої держави відсутня, Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей» розпочала свій облік від 63 неповнолітніх, які ще під час подій на Майдані були звинувачені у тероризмі (зокрема і найменший, 12-річний хлопчик), з тілесними ушкодженнями опинилися у лікарні або потрапили до Небесної сотні (як 17-річний Назар Войтович) [17].

Оскільки продовженням збройних зіткнень на Майдані стала повноцінна війна, яка охопила кілька регіонів України, безперечно, мову слід вести про значно більшу кількість постраждалих дітей. Тим більше, що, не дивлячись на палкі дискусії політиків, економістів, соціологів щодо сучасної ситуації на південному сході України та її наслідків для держави, поза увагою дорослих традиційно залишилися та реальність, яку війна вибудовує для дитини і вітчизняного дитинства в цілому. Серед її характерних рис, зокрема, такі:

1. Загроза життю і здоров'ю дитини. Згідно з інформацією ООН за час конфлікту на сході України загинуло, за дуже стриманими оцінками, 3219 осіб, серед них 33 дитини, поранено 8198 осіб, з яких 82 дитини [6]. Зауважимо, що більшість поранених дітей, наражаючись на небезпеку, і досі залишається в зоні бойових дій через потребу невідкладної медичної допомоги. Але цей на перший погляд негативний факт має і зворотній бік – кількість таких дітей хоча б приблизно відома. Натомість тих малюків Донбасу, які нині позбавлені життєво необхідних ліків – інсулінозалежні, діти з онкологічними та іншими тяжкими захворюваннями – ніхто навіть не береться обраховувати, як і нести відповідальність за їх подальшу долю. Зокрема, за інформацією Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України, з 372 тис. людей з обмеженими можливостями, які проживають у Донецькій і Луганській областях, евакуювати вдалося лише 6 тис. [8]. Взнявши до уваги, що більше 100 тис. з тих, хто залишився на Донбасі, – діти, які потребують постійного догляду лікарів, а останніх у цьому регіоні катастрофічно не вистачає, можна спрогнозувати шанси на виживання цієї категорії покинутих напризволяще малюків.

Як, до речі, і вихованців 64-х регіональних установ для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. На 1 липня з Луганської області в інші регіони евакуйовані 12 дитячих будинків сімейного типу та 23 прийомних сім'ї, з Донецької – 22 дитячих будинки сімейного типу та 46 прийомних сімей. Однак 1 тис. 223 дитини і досі залишаються під обстрілами у Донецьку, Маріуполі, Макіївці, Артемівську, Харцизьку тощо, сподіваючись на суспільну увагу та державну підтримку [18].

Оскільки до жовтня 2014 р. уряд так і не прийняв жодного нормативно-правового акту щодо вирішення цього питання, евакуація таких дітей стає, головним чином, проблемою керівництва цих установ. У Комітеті з питань сім'ї та молодіжної політики Верховної Ради після розгляду роботи Кабміну в цьому напрямі взагалі заявили про відсутність єдиного реєстру такої категорії переселенців із зони бойових дій та можливості їх розміщення в інших регіонах України.

2. Зростання дитячої бідності. Збройне протистояння, що розгорнулося сьогодні в Донецькій і Луганській областях, зазвичай, розглядають крізь призму військових успіхів і втрат конфліктуючих сторін. У той же час його соціальні та гуманітарні наслідки залишаються практично поза увагою, хоча саме вони здатні перетворити цей регіон на пустелю, де в заручниках ситуації опиняться майже 7 млн мешканців. Вже нині наслідком бойових дій стала зупинка (а подекуди і фактичне знищення) провідних підприємств Донбасу. Зокрема, лише протягом літа 600 підприємств цього регіону було зруйновано, а серед тих, які вціліли, 60 % довелося припинити роботу. Це спричинило хвилю скорочення працівників або їх відправки у вимушені відпустки, через що легальних робочих місць позбулися майже 200 тис. осіб [11]. Крім того, адресовані цьому регіону виплати пенсій, зарплат для бюджетників, державної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та дітям-сиротам не тільки профінансовані лише в обсязі 142,9 млн грн при потребі на вересень у 226,9 млн грн [1], а й, за свідченнями місцевих жителів, фактично не проводяться.

Тож ступінь руйнації інфраструктури Донбасу, відновлення якої ООН оцінює у \$ 440 млн [6], безробіття та проблеми з отриманням зарплат, пенсій і соціальних виплат змушують констатувати, що населення цієї частини держави опинилося на межі виживання, а стан забезпечення елементарних потреб дітей є катастрофічним. Якщо

принагідно згадати, що в країнах Європейського Союзу щомісячний дохід сім'ї з 2 дітьми нижчий від «коридору» у € 1500–1900 визнається порогом дитячої бідності, а найбільш гострі соціальні проблеми навіть в економічно розвинених країнах нерозривно пов'язані з бідністю дитини і відсутністю можливостей для її розвитку, економічний колапс на Донбасі обертається дуже невтішними перспективами для становлення молодого покоління.

3. Руйнація звичного життя. Враховуючи інформацію Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України про 700–800 тис. вимушених переселенців [8], третину з яких становлять діти, можна зрозуміти масштаби проблеми руйнації для найменших біженців усталеного життя. Прагнучи захистити дитину від реалій війни, рідні прирікають її до страждань від знищення емоційних зв'язків з найдорожчими людьми, до проблем соціальної адаптації на новому місці проживання. Якщо навіть простий перехід в інший садок чи школу вже стрес для дитини, то таке вимушене переселення у віці, коли їй для гармонійного розвитку вкрай необхідна емоційна стабільність, загрожує глибокими психічними розладами.

Зрозуміло, що дитина, яка нехай і важко, однак звикає до життя в іншому, мирному, регіоні, виграє у порівнянні з однолітком, який в рідному селі чи місті змушений почувати в підвалах, переховуючись від обстрілів; жертвувати навчанням, боячись виходити на вулицю; або щоденно спостерігати, як гинуть близькі люди.

4. Проблеми з отриманням освіти. Наприкінці весни 2014 р. лише в Донецькій області майже 40 тис. учнів не мали можливості навчатися внаслідок закриття понад півсотні шкіл [15]. До цього додалися літні канікули 2014 р., які дітям південного сходу України запам'ятаються не веселим відпочинком, а, скоріше, боротьбою за виживання. Однак осінь перетворила питання освіти дітей із зони АТО на справжній головний біль, насамперед, для батьків. Адже забезпечення дитині можливості отримати освіту є нині доволі проблематичним, оскільки, за статистикою МОН України, в Луганській області пошкоджено 112 навчальних закладів, у Донецькій – 168 [7]. І всі вони, крім суттєвого ремонту, потребують також ретельної перевірки саперами. Не менш гостре питання – недостатність вчителів і вихователів, оскільки багато педагогічних працівників цього регіону самі стали біженцями.

На тлі цих проблем з'ясувалося, що жоден вищий державний орган не займається вирішенням освітніх проблем дітей Донбасу, і взагалі загальнодержавного плану дій в країні не існує. У Міністерстві соціальної політики України переадресовують до Міністерства освіти і науки України. Натомість у МОН України наголошують, що відповідні повноваження листом від 24.03.2014 № 1/9-171 делеговані місцевим органам освіти [7]. При цьому останнім важко навіть точно обрахувати кількість і вік таких дітей, оскільки більшість переселенців сподівається на повернення додому та відновлення звичного життя. Найбільш поінформованим виявився Департамент освіти і науки, молоді та спорту м. Києва, який прозвітував, що станом на 6 серпня 2014 р. в освітні установи міста було зараховано 1161 дитину зі східних регіонів та Криму (501 – у дошкільні навчальні заклади, 643 – до шкіл) [7]. Проте рекомендація МОН України приймати таких дітей до всіх типів навчальних закладів без особистих документів, а до дитячих садків – без попередньої електронної реєстрації, ще більше загострила проблему недостатності місць у ДНЗ столиці.

5. Виховання дітей у неповних сім'ях. Однією з найглибших проблем повоєнного суспільства є деформація гендерних ролей внаслідок руйнації усталеного співвідношення представників обох статей у населенні держави. Значна кількість загиблих на Донбасі чоловіків загрожує Україні ситуацією, у якій після Другої світової війни опинився Радянський Союз, де ціла генерація майбутніх чоловіків виховувалася жінками.

Враховуючи, що самотня матір при вихованні хлопчика, як правило, мінімізує власну роль до «нагодувати, одягнути і вивчити», їй дуже складно витримати баланс любові і вимогливості, навчити майбутнього чоловіка самостійності, мужності, витривалості. Перебуваючи і вдома, і в навчальних закладах здебільшого серед жінок, хлопчик не має належного доступу до цінностей і поведінкових зразків чоловічого світу, тож й ідентифікуватися звикає лише з представницями слабкої статі, засвоюючи інші якості й тип поведінки. Тому психологічні особливості такого чоловіка у майбутньому

обов'язково позначається на його власній сімейній системі, що додатково загострить демографічні наслідки війни на багато десятиліть.

6. Тиск пропагандистської машини. Міждержавні конфлікти нового тисячоліття переконливо демонструють ефективність інформаційних війн, покликаних забезпечити лояльність населення через нав'язування інших цінностей та смислових кодів, нівеляцію набутого соціального і культурного досвіду, спустошення духовного світу і руйнацію свідомості людини. Звичайно, навіть враховуючи сучасну безмежність інтернету та впливовість ЗМІ, процес заміщення носить довгостроковий характер, адже старше покоління має усталені цінності та ідеали, які не так просто викоринити. Тож стратеги інформаційних війн основний удар спрямовують на дітей.

І допоки дорослі засвоюють нові терміни: «троль», «фейк», «інформаційне вкидання» та вчать шукати правдиву інформацію «між рядків», діти легко стають жертвами пропагандистських маніпуляцій. Вітчизняні результати такого впливу ми можемо бачити у широко розреklamованих деякими інтернет-виданнями сюжетах щодо розтоптування п'ятирічною дитиною державного прапора, неідробної радості підлітка щодо збитого пасажирського літака, брудних лайок з дитячих вуст на адресу військовополонених тощо. Навіть ці приклади засвідчують дієвість засобів і технологій сучасної пропагандистської машини та те, що під її агресивним тиском у молодого покоління українців формується потреба ділити оточуючих на своїх і чужих та звичка вирішувати всі суперечки за допомогою сили.

7. Ціннісна криза. Ще півроку тому ми жили в іншій країні; навчали своїх дітей любити і дружити; були переконані, що в мирних українців немає ворогів. Воєнні дії на південному сході держави занурили кожного з нас у суперечливу взаємодію категорій «патріотизм», «розбрат», «смерть» тощо. Нині українці дезорієнтовані та сповнені відчаєм. І в ситуації, коли дорослі розгублено переосмислюють оточуючі реалії, дитина змушена самостійно з'ясовувати відмінності між «добре» і «погано», формуючи власну картину світу.

Наскільки близько до серця приймають українські діти події в Україні, засвідчує опитування інтернет-видання From-UA. Розповідають матері: про Гришу (3 роки): «Приходить із садка і каже: «Ми сьогодні кричали Слава Україні!». Питаю, а що це означає, знаєш? Він подумав і каже: «Що у нас все буде добре»; про Дарину (6 років): «У мене чоловік росіянин... Даша каже йому: «А давай ми нікому не скажемо, що ти росіянин у нас? А то раптом тебе дядьки поб'ють. Або давай взагалі поїдемо в іншу країну. Але тільки не в російську, а в американську. Там іграшки хороші і дешевше» [10].

Як бачимо, дитина вибудовує власне ставлення до війни і до свого місця в навколишній дійсності насамперед через призму сприйняття батьків. Однак, замислимося, якою буде сформована молодим поколінням ціннісна система, підґрунтям якої стали діаметрально протилежні погляди на майбутнє України, популяризація донецького «маршу ганьби» у розтерзаній країні, приниження та вбивство своїх земляків, зневага до пам'яті загиблих з одної та з іншої конфліктуючої сторони? Навіть цих питань достатньо для твердження, порівняно із сучасними дітьми, що так зване «втрачене покоління» дев'яностих постає взірцем гармонійного розвитку та безтурботного дитинства.

8. Психологічні травми. Населення України останні півроку живе у вкрай насиченому тривогою і стресами просторі. Однак, безперечно, що доросла людина із сформованою психікою та усталеним світоглядом пройде це випробування легше, ніж маленька дитина. Особливо та, яка стала свідком обстрілу свого будинку або поранення і смерті своїх знайомих і рідних. Свого часу філософ М. Мамардашвілі зазначив, що саме в символі відбувається олюднення особистості. Тож знищуючи на очах дитини стрижень її психічного світу – символи будинку, матері, батька тощо, війна щоденно насичує її «недитячим» досвідом, породжує глибокі психічні розлади. Недаремно психотерапевти наголошують, що викликані екстремальною ситуацією психічні травми здатні вплинути на 3–4 покоління нащадків цієї дитини через «укорінення» цієї травми в подальше сімейне життя.

Реальність таких наслідків можна усвідомити, взявши до уваги результати експрес-оцінювання соціально-психологічного становища дітей, проведеного ЮНІСЕФ у чотирьох містах Донецької області (Маріуполі, Донецьку, Горлівці та Єнакієвому) протягом травня-

червня 2014 р. Згідно з ними більше половини дітей Донбасу ще тоді стали безпосередніми свідками пов'язаних із війною подій, 76 % опитаних відчували страх, кожна друга дитина – жах, злість і смуток, а у чверті дітей у віці 3–6 років виявлений критичний рівень стресу [4]. При цьому належну психологічну допомогу отримали лише 25 % опитаних у віці 13–18 років і 50 % учасників від 7 до 12 років [19]. Подолання ж наслідків стресу у дітей дошкільного віку залишилося цілком на совісті їх рідних та близьких.

9. Діти-солдати (комбатанти). У період збройних конфліктів значна увага світової спільноти зосереджена на захисті дітей від насильства. Однак, враховуючи особливості сучасних воєн, дедалі більшої актуальності мало б набувати осмислення активної ролі дітей у цих конфліктах, оскільки, за твердженням ООН, кількість неповнолітніх, які є безпосередніми учасниками військових зіткнень, динамічно збільшується. Лише за останнє десятиріччя у 85-ти країнах світу, серед яких: Сирія, Палестина, Ірак, Афганістан, Центральнаафриканська Республіка і т. д., до воєнізованих формувань було завербовано понад півмільйона дітей віком до 18 років. На сьогодні щонайменше 300 тис. дітей (серед яких 30 % – дівчатка) є безпосередніми учасниками більш ніж 30 збройних конфліктів по всій земній кулі. Підтверджено понад 4 тис. випадків рівноцінного з дорослими членства дітей у повстанських загонах, на боці восьми урядових військ і в 51-му терористичному угрупованні [9]. Причому вік наймолодших «воєнків» коливається в межах 5–7 років. А в деяких африканських країнах солдатами вважають навіть трирічних малюків, які, ледь навчившись ходити, вже можуть, наприклад, доставити міну в потрібне місце.

Перевагами дітей-солдатів є слухняність і легкість знешкодження, сприйняття ними війни як гри або власної військової ролі як свідчення своєї значущості. Недаремно збройні формування залюбки відкривають спеціальні табори з фізичної та психологічної підготовки таких солдат, подібні до тренувальних таборів, організованих багдадським режимом у середині 90-х років для хлопчиків від 10 років.

На жаль, аналогічну практику почали застосовувати і збройні формування так званої ДНР, серед військових якої з'явилися діти, а 15-річні школярі утворили цілу роту ополченців та навіть виконують обов'язки військових інструкторів [5]. Наслідки такого дитячого «геройства» невтішні: людина, вирощена в умовах бойових дій, з дитинства вихована у ненависті та привчена до насильства, перетворюється на найважчу воєнну спадщину, оскільки втрачає розуміння цінності людського життя та мирного розвитку, загрожує безконфліктному співіснуванню оточуючих.

Підбиваючи підсумки зазначеному вище, зауважимо, що окреслена війною нова реальність вітчизняного дитинства актуалізує вирішення низки першочергових завдань:

1. Прийняття закону щодо статусу вимушених переселенців, оскільки відсутність такого документу ускладнює для них вирішення питань із житлом, освітою, роботою, соціальними виплатами тощо. У результаті страждають діти, яким загрожує перспектива зустріти зиму у непристосованих для цього приміщеннях, сподіваючись лише на допомогу небайдужих людей.

2. Відновлення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини, який би став гарантом постійної уваги держави до ефективності задоволення обумовлених збройним протистоянням запитів дитинства.

3. Розробка державної стратегії захисту прав дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Війна принесла в наше життя незнайомі раніше явища: діти-переселенці, діти бойовиків, діти учасників АТО, діти-солдати тощо. Ці нові виклики до дитинства потребують ґрунтовного аналізу та адекватних відповідей через чіткий план дій держави і суспільства в цілому.

4. Активізація діяльності служб у справах дітей. Загроза повоєнного зростання кількості сиріт, безпритульних і занедбаних дітей повинна хвилювати не лише волонтерів, які продовжують забезпечувати їх ліками, їжею, теплим одягом, а й Міністерство соціальної політики України. Наприклад, і досі немає жодного нормативного документа, який би регламентував проведення евакуації дітей із зони АТО або порядок допомоги прийомним сім'ям і дитячим будинкам Донбасу тощо.

5. Забезпечення психологічного супроводу дітей, які пережили війну. Враховуючи, що більшість існуючих методик діагностики і психокорекції реакцій людини на

екстремальні ситуації були розроблені та апробовані на дорослих, подолання воєнних стресів дитини є для українських психологів не лише актуальною, а й новою проблемою. Однак вже існують перші здобутки: матеріали, підготовлені Українською спілкою психотерапевтів, і розроблені МОН України методичні інструкції для педагогів загальноосвітніх шкіл.

6. *Посилення впливу системи освіти.* Реальність, у якій нині опинилася Україна, провокує загальну недовіру і ворожнечу, що загрожує подальшому мирному розвитку соціального організму та єдності держави. Не допустити подібних наслідків покликана система освіти як інститут, присутній майже у всіх сферах життєдіяльності соціуму та основний ресурс профілактики нетерпимості і жорстокості серед молодого покоління. Особлива роль у цьому процесі належить педагогу, який має прищепити дитині ті загальнолюдські цінності, на яких століттями трималася цілісність українського суспільства.

Пам'ятаючи, що саме сьогоднішнє покоління дітей через 10–15 років визначатиме долю нашої держави, і розуміючи, що відсутність педагогічної уваги до дитини з легкістю компенсує агресивне інформаційне середовище, сподіваюся, що спільними зусиллями нам вдасться спростувати слова американського сатирика Ешлі Брилліанта: «Бережіться дітей! Коли-небудь вони оволодіють світом!».

Література:

1. Виплата державних допомог у вересні [Електронний ресурс] // Мінсоцполітики. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=166569&cat_id=107177
2. The Lack of Major Wars May Be Hurting Economic Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nytimes.com/2014/06/14/upshot/the-lack-of-major-wars-may-be-hurting-economic-growth.html?_r=0&abt=0002&abg=0
3. Virgil Hawkins Stealth Conflicts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ashgate.com/pdf/SamplePages/Stealth_Conflicts_Intro.pdf
4. Более половины детей Донбасса увидели войну своими глазами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inpress.ua/ru/society/30221-gz-56>
5. В рядах «ополчения» ДНР появились дети [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.20khvylyn.com/review/blog/review_9931.html
6. Военные столкновения нанесли инфраструктуре Донбасса ущерб на \$440 млн, – ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hvylya.net/news/digest/voennyie-stolknoveniya-nanesli-infrastrukturu-donbassa-ushherb-na-440-mln-oon.html>
7. Дети Донбасса и образование в условиях АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://for-ua.com/article/1048524>
8. Директор Института демографии и социальных исследований Либанова: Количество переселенцев с Донбасса достигает 700–800 тыс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gordonua.com/news/war/Direktor-Instituta-demografii-i-socialnyh-issledovaniy-Libanova-Kolichestvo-pereselencev-iz-Donbassa-dostigaet-700-800-tys-43983.html>
9. ООН: 4 тысячи детей участвуют в вооруженных конфликтах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mignews.com/news/society/world/020714_214813_31182.html
10. Події в Україні очима дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.from-ua.com/articles/310694-sobitiya-v-ukraine-glazami-detei.html>
11. Последствия АТО на Донбассе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpu.ua/ru/77200/posledstviya-ato-na-donbasse>
12. Рік війни очима дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lady.obozrevatel.com/baby/78931-siriya-god-vojni-glazami-rebenka.htm>
13. С начала войны в Сирии погибли более 11 тысяч детей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.qirimtatar.org/news/umma/item/1842-s-nachala-voyni-v-sirii-pogibli-bolee-11-tisyach-detey.html>
14. С начала войны в Чечне погибли 3,5 тысячи детей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2003.novayagazeta.ru/nomer/2003/29n/n29n-s09.shtml>
15. События в Украине негативно влияют на жизнь детей [Електронний ресурс] // ЮНИСЕФ. – Режим доступу :

http://censor.net.ua/news/285546/sobytiya_v_ukraine_negativno_vliayut_na_jizn_deteyi_y_unisef

16. Становище дітей під час військових конфліктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=224902>

17. Учасниками вооружених конфліктів в Україні стануть діти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.liga.net/news/society/1929721-uchastnikami_vooruzhennykh_konfliktov_v_ukraine_stanovyatsya_deti.htm

18. Чиновники не знають, де розміщать сім'ї і дітей із зони АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/3416284-chynovnyku-ne-znauit-hde-razmeschat-semyu-y-detei-yz-zony-ato>

19. ЮНІСЕФ вияснила, що чують діти Донбасу в час АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nikvesti.com/news/public/55541>

References:

1. Vyplata derzhavnykh dopomoh u veresni [Elektronnyy resurs] // Minsotspolityku. – Rezhym dostupu : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=166569&cat_id=107177

2. The Lack of Major Wars May Be Hurting Economic Growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nytimes.com/2014/06/14/upshot/the-lack-of-major-wars-may-be-hurting-economic-growth.html?_r=0&abt=0002&abg=0

3. Virgil Hawkins Stealth Conflicts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ashgate.com/pdf/SamplePages/Stealth_Conflicts_Intro.pdf

4. Bolee polovyny detey Donbassa uvydely voynu svoymy hlazamy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://inpress.ua/ru/society/30221-gz-56>

5. V ryadakh «opolchenyya» DNR poyavylys' dety [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.20khvylyn.com/review/blog/review_9931.html

6. Voennye stolknovenyya nanesly ynfrastrukture Donbassa usherb na \$440 mln, – OON [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://hvylya.net/news/digest/voennye-stolknoveniya-nanesli-infrastrukture-donbassa-usherb-na-440-mln-oon.html>

7. Dety Donbassa y obrazovanye v uslovyakh ATO [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://for-ua.com/article/1048524>

8. Dyrektor Ynstytuta demohrafyy y sotsyalnykh yssledovanny Lybanova: Kolychestvo pereselentsev s Donbassa dostyhaet 700–800 tys. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://gordonua.com/news/war/Direktor-Instituta-demografii-i-socialnyh-issledovaniy-Libanova-Kolichestvo-pereselencev-iz-Donbassa-dostigaet-700-800-tys-43983.html>

9. OON: 4 tisyachy detey uchastvuyut v vooruzhennykh konflyktakh [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.mignews.com/news/society/world/020714_214813_31182.html

10. Podiyi v Ukrayini ochyma ditey [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.from-ua.com/articles/310694-sobitiya-v-ukraine-glazami-detei.html>

11. Posledstviya ATO na Donbasse [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.kpu.ua/ru/77200/posledstviya-ato-na-donbasse>

12. Rik viyny ochyma dytyny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://lady.obozrevatel.com/baby/78931-siriya-god-voyni-glazami-rebenka.htm>

13. S nachala voyny v Syryu pohybly bolee 11 tisyach detey [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.qirimtatar.org/news/umma/item/1842-s-nachala-voyni-v-sirii-pogibli-bolee-11-tisyach-detei.html>

14. S nachala voyny v Chechne pohybly 3,5 tisyachy detey [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://2003.novayagazeta.ru/nomer/2003/29n/n29n-s09.shtml>

15. Sobityya v Ukrayne nehatyvno vlyayut na zhyzn' detey [Elektronnyy resurs] // YuNYSEF. – Rezhym dostupu : http://censor.net.ua/news/285546/sobytiya_v_ukraine_negativno_vliayut_na_jizn_deteyi_y_unisef

16. Stanovyshche ditey pid chas viys'kovykh konfliktiv [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=224902>

17. Uchastnykamy vooruzhennykh konfliktov v Ukrayne stanovyatsya dety [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://news.liga.net/news/society/1929721-uchastnikami_vooruzhennykh_konfliktov_v_ukraine_stanovyatsya_deti.htm

18. Chynovnyky ne znayut, hde razmeshchat' sem'y u detey yz zony ATO [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://korrespondent.net/ukraine/3416284-chynovnyky-ne-znauit-hde-razmeschat-semy-y-detei-yz-zony-ato>

19. YuNYSEF viyasnyla, chto chuvstvuyut dety Donbassa vo vremya ATO [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://nikvesti.com/news/public/55541>

В статье обозначены предпосылки и результаты современной популяризации феномена войны как двигателя прогресса цивилизации; проанализированы демографические, социальные, психологические и культурные последствия мировых вооруженных конфликтов для детства; исследована специфика формирования личности в военных условиях; выявлены характерные черты той реальности, которую война выстраивает для ребенка и отечественного детства в целом; рассмотрены особенности государственной политики Украины в отношении детей, пострадавших в результате вооруженного противостояния; определен перечень первоочередных задач, решение которых будет способствовать удовлетворению обусловленных войной запросов отечественного детства.

Ключевые слова: военное детство, война, вооруженные конфликты.

The article marked the background and results of modern popularization of the phenomenon of war as an engine of progress of civilization; analyzed the demographic, social, psychological and cultural impacts of armed conflict on the world of childhood; investigate the specificity of the formation of personality in military terms; The characteristic features of the reality that the war builds for child and domestic childhood in general; The features of the state policy of Ukraine on children affected by armed conflict; a list of priority tasks which will help to meet the domestic war-related requests childhood.

Key words: military childhood, war, armed conflict.